

Mən məğlub millətin, məğlub şairi kimi dünyadan köçməyəcəyəm...

Arzum gözümdə qalmadı

Evimin qapısını ağacdələndən başqa kimsə döyməz

Demokratik Azərbaycan mətbuatının təməlini “Gənclik”-“Molodost” jurnallarıyla biz atdıq

Eldən bir şair getdi - Məmməd İsmayıl. Onun bioqrafiyasından, yaradıcılığından çox yazmaq olar. Amma birçə sözlə ifadə etmiş olsaq, Məmməd İsmayıl Vətənin İnsanı idi... 4 il əvvəl qəzetimiz verdiyi müsahibə onun haqqında fikir yürütməyə, iç dünyasına bələd olmağa kömək edərkən bəlkə də... O vaxt şair Türkiyədə yaşayırdı...

Noyabrın birində Türk dünyasının böyük şairi, poetik irsi xüsusi özəlliyə malik olan, Məmməd İsmayılın 82 yaşı tamam oldu. Hər kəlməsindən vətən eşqi, yurd həsrəti axan, özü, sözü bir olan, sətirtilərdə ürəyinin döyüntülərini verə bilən şairdir Məmməd İsmayıl.

O, uzun illərdir ki, Türkiyədə yaşayır, Çanaqala Universitetində dərslər deyir.

Ömrün 82-ci payızını qarşılayan, dünyaya bir başqa gözle baxan fikir adamıyla söhbət mənə heç asan deyildi. Ona görə söhbəti onun öz misralarıyla nərdivan saldım. Və elə bir dünyaya baş vurdum ki...

Duyğularımı sözlə ifadə etmək istəmirəm, o danışsın, biz dinləyək.

“Yeni Azərbaycan” xalqın şairi olmuş, amma Xalq şairi ola bilməmiş Məmməd İsmayıl müsahibəni təqdim edir.

- Məmməd müəllim, hətta ən yaxın illərdə belə verdiyiniz müsahibələrdə, məqalələrdə Türkiyədən qütbət deyər bəhs etmisiniz. 30 il yaxındır Türkiyədəsiniz, amma illər ötsə də, Vətən olaraq Tovuzun o cənnət guşəsi Əsrək kəndini görürsünüz? Vətəndən uzaqda özünüzü necə hiss edirsiniz?

- Bir zamanlar bir şeir yazmışdım - Birçə ana-vətənmis, yerdə qalanı qütbət!

Dünyanı gözdikcə, dövrünün istisi-soyuğu ilə qarşılaşdıqca bunun, həqiqətən də, belə olduğunu dərk edərsən. Tale deyilən qüdrət insana harada dünyaya gəlməyi, ilk dəfə günəşlə, ay ilə qarşılaşmağı uyğun görübsə və yaddaşının ilk oyanışı harada başlamışsa, ömrü boyu oranı unuda bilmir, fikrən də olsa, döndüb dolanıb dünya ilə ilk tanışlıq məskəsinə qayıdır: Ağac böyüyüb kökündə qaçar, Ha qaçar kökündən ayrılı bilməz...misralarım elə-belə yazılmamışdı ki?!

Doğulduğu coğrafiyanın insan həyatında müstəsna əhəmiyyəti var. Anamız Yer kürəsindən və tale deyilən görünməzdən bəxtinə düşən Ana Vətən Doqquz-oğuz-Tovuzdursa, işin rəngi dəyişir. Gözünü açıb elə mühitə düşürsən ki, sübh günəşi Qızılqayanın zirvəsini çərçibə gözlərini qamaşdırır, axşamın günəşi Kəmərin qayasının başından qüruba ənəndə “ayağı daşda, başı savaşa” olan, “cöreyi” sarı (sıldırım) qayalardan çıxan və hər kəsin görüb, amma anlamını dərk etmədiyi möcüzə heykəli kimi göylərə yüksələn tək dağıdağanı qızılı

rəngə boyayanda fərqi nə varırsan ki, vətən nəymiş və onun təkrar olunmazlığı, möcüzəsi nədən ibarətmiş...

Və qulaqlarında: “Hər kənddən bir dəli, Əsrəkdən əlinə kim keçsə, götür” atalar misalı səslənib, ürəyində təlatüm qoparanda, aşıqların toy-düyünlərə çəkiniyə çəkiniyə gəldikləri bu kəndin el şənliklərində:

Bir atlı qasid göndərin yuxarı Əsrək-Cirdaxana, Orada mərd igidlər çoxdu, bəlkə tez tapa yaylığı...

Oxuyanda dərk edərsən hansı kənddən, hansı məkana gəldiyini. O Qızıl qayanın, o Kəmərin qayasının və o Kəmərin quşqonmazındakı “Tənhalıq çətinə, mənə bax, yaşa!” təlqin edən tək dağıdağanın ruhuna ömürlük həkk olunan pıçıltılarından güc alır və yalnız burada anamız Yer kürəsindən uşaqlıq payına düşən guşəni gözib, nəfəsin havasından al-dıqca əbədiyyətin var olduğunu, həm də başqa yerdə yox, səninçün yalnız burada var olduğuna inanırsan...

- Şeirlərinizdə analı günlərinizdən, o balaca damda keçən uşaqlıq illərinizdən elə yana-yana bəhs etmisiniz ki, soruşmaya bilmirəm. O ev dururmu? Qapısını kim açır, kim yiyə durur?

- Yaralı yerimə toxundunuz. O daxma bizim günlərə, ancaq mənim qayım yaddaşımda gəlib çıxa bilirdi...

Yaşayım olanda atam İkinci Dünya müharibəsinə gedib qayıtmayıb. Müharibə illərinin çətinlikləri sözlə deyiləsi deyil. O zamanlar bir çox vergilər vardı, ən ağır vergi isə adambaşına qoyulan vergi idi. Biz-anamla mən əsgər ailəsi olduğumuz üçün vergidən azad olmalı idik, amma əmimgilə birlikdə yaşadığımızdan əməldən bizə görə də vergi alırdılar, ona görə də rəhmətlik Şəmşəd əmim evin küncündəki arı damının üstündən bir bacı açığı qarşısından da qapı qoyub bizi o daxmaya köçürdü. Mən o daxmada bacadan gündüzlər günəşin, gecələr ayın şəfəqlərini izləyə-izləyə və uzun qış gecələri qonşu divarın arxasında cürəsini dilə gətirib döyüşlərdən qayıtmayan qardaşlarının dərdinə yas tutan əməimin qaya dibindəki tənha bulaq tək gülmüldəyən saz səsinə dinləyə-dinləyə böyüdüm və beləcə, bacadan düşən günəş, ay işığını tutub dünyaya çıxmaq arzusunə düşdüm. Mənim şairliyim bacadan düşən günəş-ay işığı ilə əməimin çaldığı cürənin ağırli fəryadından qaynaqlanır desəm yeridir. Aşıqdan aşıq, şairdən şair olan Şəmşəd əmim dünyasını dəyişəndə haradasa 4-5 yaşım olardı.

Əmimoğlu evlərini yıxıb özünə təzə bir ev tikdirəndə bizim də daxmamız yıxılacaqdı. Və... biz ana-bala əl-ələ verib özümüzə təkotaqlı bir ev tikdik, mən daş daşıyırdı, anam palçıq qarışdırırdı, bənnə da divar hörürdü, tək-tənha, köməksiz, kimsəsiz... O zaman mənim haradasa 17-18 yaşım

olardı. Sonralar yazılacaq bir şeirimdə o hadisələr belə dilə gələcəkdi:

Mənə ev tikirdik o ilin yazı, Gecəni yatardırıq kiçik dəyadə. Bizim qəlbimizdə səhər dünyası, Ümidlə baxırdıq gələcəyə də...

Bax, sonralar tək-tənha qalan, qapısını ağacdələnlər döyən “Ağacdələnlər” şeirimizin yazılmasına səbəb olan, ev o ev idi... Sonrakı illərdə o təkotaqlı evin arxasında bir az daha böyük ev tikdirəcəkdik. Amma anamdan yadigar o təkotaqlı ev yeni tikilən evin önünü kəsdiyindən uçuşmaq istəyəcəkdik. Moskvadan qonaq gəlmiş rus şairi Leonid Litvin “o evdə ananın xatirəsi var uçuşma, uçuşsan daha şeir yazma bilməyəcəksən” deyəcəkdik. Amma mən şair dostumun sözü ilə baxmayıb, o evi uçuşacağdım və dedi ki, kimi də olacaqdı haradasa 10 il şeir yazma bilməyəcəkdik. Arada möcüzə baş verəcəkdik, döyməyə taxta qapı tapmayan vəfalı ağacdələnlər bu dəfə də təzə evin həyat qapısının qarşısındakı mazutlu elektrik dirəyində üç dəşik açıb yuva qurub mənim hələ də tənha qalan yetim evinin keşiyini çəkəcəkdilər. Yəni o evin qapısı hələ də bağlıdır və ildə-ayda özüm gətməyə, onunla kimsə maraqlanmaz, belə olduqda yenə də var olsun Allahın sədaqət örnəyi olan ağacdələnlər...

- Məhəmməd Füzulinin qapısını badi-səbadan qeyri kimsə döyməzdi, Məmməd İsmayılın qapısını da ağacdələndən. Ağrılı bənzətmədir. Necə düşünürsünüz, ağırlı-aclı, yoxluq içində, amma təbiətin ətrini duyaraq böyüməyiniz şair kimi formalaşmanızda rolunuz var?

- Bu suala haradasa yuxarıda cavab vermişdim. Yaşadığınız mühitin, soy ağacının insan taleyində əvəzsiz rolu olduğunu biz yaşadıqdan sonra öyrənirik.

Şəmşəd əmim dünyasını dəyişdikdən və mənim ağılım kəsənməyə başladıqdan sonra onun necə bir usta söz adamı olduğuna öyrənəcəkdik, amma nə yazıq ki, onun şeirlərini vaxtında dəftərə, kağıza köçürən olmamışdı. O illərdən qulağımda qalan iki bəndi mükəmməlliyi ilə hələ də məni heyətləndirməkdədir:

Geyinibsən komsomolka Bürünübən şal, ay Lala. Yön çevir Əsrək elinə, Qavarransın yol, ay Lala.

İçimdəki qarışıqlıq enerjinin üzə çıxmasının başqa bir səbəbkarı isə Şəmşəd əməimin zamanı öz ölümündən sonra siniq cürəsini uzun qış gecələri qoltuğuna vurub səsi olub, saz çala bilməsə də kökdən düşmüş telləri dinqıldadıb müharibədən sonrakı o ehtiyac illərində anaş toyuq balalarını qanadının altına yığıb kimi bütün qohum-qonşu qadınları (müharibə kəndin başpapaqlılarını) çoxdan silib süpürmüşdü) və biz yetim uşaqları hisli-paslı kərənlə uzun qara damın altına yığıb söylədiyi hədisləri, nağılları ilə addamaş rolunu oynayan Rəhim əmi

olacaqdı. Rəhim əminin söylədiyi hədis və nağıllara ağılım kəsəndən sonra heç yerdə rastlamadım. Oxumamış, təhsil görməmiş bir adam bu hədisləri, nağılları haradan öyrənə bilirdi axı?!

Deməyim odur ki, biz bəxtimizə düşən tale payının və doğulub böyüdüyümüz ortamın övladı və məcmusuyuq.

- “Şairin karyerası yox, taleyi olur, yaradan qarşısında seçdikləri yolu Yer üzündə unudanların həyatı alınır” demisiniz bir dəfə. Siz Yaradan qarşısında da şair olmağı seçmişdiniz. Taleyinizdən yardımınızı?

- Bir şeirimdə dediyim kimi: *Seçilən bəndədir, seçən Allahdır.*

Bir fəlsəfi esmədə yazmışdım ki, o dünyadan bu dünyaya ruh halında yol salındanda Allah gələcəyimiz dünyada nə olmaq istədiyimizi soruşur və bizdə süüraltı bir oyanışla fikrimizdən keçənlər ya da ilahi qüdrətin özünün bizə sessiz dikte etdiyi peşəni söyləyirik. Amma ruhun bu dünyaya yolu doqquz ay ana bətinin qaynar qaralıq tunelindən keçir və bu tuneldə çox şeylər unudulur, vücut axtaran ruh yerini alırdıqan, körpə adam olduqdan sonra yalnız yaddaşı qayım olanlar ruhlar aləmində Allaha verdiyi sözü xatırlayıb yoluna davam edir: Unutqanlar isə...

Nə olur olsun, bəxtimə düşənlərdən razıyam. Bir ay əvvəl L.N.Tolstoyun “Ətirafırlarım” kitabını oxuyub qurtarmışdım. İndi gördüyüm mənzərələrlə, heçlik nəğməsinə oxuyan çevrə ilə 50 yaşında ən ünlü və məhsuldar vaxtında çıxılmazlıq içində giren Tolstoyun fikirləri necə də bir-birini tamamlayır:

“Artıq gerçəyi kəşf etmək belə istəmirəm, çünki mənimçün həyatın heç bir anlamı yoxdu. Sual - Nədən yaşayırıq? Cavab - Sonsuz kosmos və zamanda, sırsız sayda var olan parçacıqlar saysız mürəkkəb dəyişimdən keçirlər və bu dəyişimləri idarə edən qanunları öyrəndiyimiz zaman nədən yaşadığımızı öyrənmiş oluruq...

- Belə çıxır ki, Kaalu Bəla hadisəsinə inanırsınız. Reinkarnasiyaya inandığınızı bilirəm.

- Sokrat özünü ölümə hazırlayarkən “həqiqəti, sadəcə, həyatdan uzaqlaşa bildiyimiz ölçüdə yaxınlaşa bilirik, ağıllı bir adam həyatı boyunca ölümü axtarar, bu səbəbdən də ölüm onun üçün qorxuverici olmur, - deyirdi. Süleyman peyğəmbərə görə beyləndəliyin beyləndəliyi beyləndəliyi bəxtəvərdir. Bir nəsil gəlir, digəri köçür, fəqət dünya yenə də dönməyə davam edir. Keçmişdə var olan gələcəkdə də var olacaqdır. Güneşin altında heç bir şey yeni deyildir. Bütün bunlara baxmayaraq, yaşayışların içində bir bu qədər ümid hardan qaynaqlanır. Əgər varsan, var olmanı saxlayan, bütün səbəblərin səbəbi olan bir səbəb olmalıydı.

Var olan hər şeyin səbəbi Tanrıdır.

- Biz dörd nəfər idik, Təpəl qoyun idi, gəzəl alma idi, Anamı, məndim...

-Niyə 3 ana? Niyə məhz gəzəl alma, təpəl qoyun. Məncə bu şeirinizin də arxasında ömrünüzün ağırlı bir hissəsi gizlənib.

- Bu şeir bütünlükdə, mənim həyatımın özətidir. Və bu şair fantaziyasından yaranan bir şeir də deyil. Fədakarlıq türk insanının anadangəlmə xarakteridir. Bu, folklorumuzda da belədir, yazılı ədəbiyyatımızda da. Ç.Aytmatovun “Dəniz kənarıyla qaçan alabaş” və Hüseyn Nihal Atsızın “Bozqurdlar” əsərlərinin əsas qayəsi gələcək həyatı yaşatmaq üçün özünü fəda etməkdir. Və dediyin 3 ana-təpəl qoyun, gəzəl alma və anam üçü də işləyib öldən düşüb mənim uğrunda, özələrini məhv edib mənə müharibənin, aclığın, ehtiyacın ölümdən aldıqlar. Bu mövzu şair təxəyyülü deyil. Atam müharibəyə getdikdən sonra anam məni zülüm-zillətlə böyütməyə başlamışdı. Kolxozdan bizə verilən məhlə yerində yalnız bir çökürklü gəzəl alma vardı. Meyvəsini, yarpağını heyvanlar belə yeməzdi. Və günlərin birində anam yolda köçdən yorulub qalan bir quzu tapıb gətirdi. Sahibi çıxmadığına görə quzu bizim oldu. Quzu böyüdü və ildə iki dəfə ekiz bala verdi. Bir yaz məhlədə yer ərkərkən gəzəl almanın dibindən sparsarı bir alma çıxdı, nağıllarda alma göyüdə düşərdi, bu dəfə isə yerdən çıxdı və başa düşdük ki, yerdəki sarı alma gəzəl almanın meyvəsidir. Quzu qoyun olub quzuladı, gəzəl alma meyvəsi ilə bizə kömək etməyə başladı. Beləcə, təpəl qoyun, gəzəl alma və anam üçü də işləyib öldən düşüb mənə odun-alovun içindən çıxardılar, əvvəlcə təpəl qoyun bizi tufan etdi, sonra bir payız gecəsi tufan gəzəl almanı ikiyə parçaladı. O qış çox soyuq olsa da, anam o almanı müqəddəs varlıq kimi kəşib yandırmadı, yazda isə uzun bir yer qazıb almanı torpağa dəfn etdi. Dünyanın ən uzun məzarı idi bu. Elə o zaman anam mənə indi sıra mənə gəldi deyəcəkdik və o da mənə türk edəcəkdik... İndi mən o üç ananın gözəri heykəli və yadigarları kimi yaşamaqdayam.

- Saza qarşı da xüsusi sevgi var sizdə. Sanki saz başqa bir dünyadır sizin üçün.

- Mənim belə bir ifadəm var, harda saz var, orada türk harada türk var orada saz var. Allah yer üzünü sürgün yeri kimni xəlf edib və insanın burada yaşaya bilməsi üçün hər xalqa bir musiqi aləti göndərmiş, biz türklərin payına saz düşüb. Saz bizim ruhumuzun tərcümanıdır.

- Bir zamanlar “Gənclik” jurnalının baş redaktoru idiniz və bu jurnal öz dövrü üçün çox populyar, oxunaqlı bir mətbu orqan idi. Bununla bağlı xatirələriniz varmı?

- Təvəzökarlıq olsa da, deyim ki, demokratik Azərbaycan mət-

buatının təməlini “Gənclik”- “Molodost” jurnallarıyla biz atdıq. Bu, etiraf olunsun da, olunmasa da, bomboz həqiqətdir. Bizim etdiyimiz inqilabi işlər o dövrün mətbuat rəhbərlərinin yatsalar, yuxularına da girməzdi. Komso-molun orqanı olmasına baxmayaraq, biz hər cür təhlükəni gözə alıb o zamana qədər qadağan olunmuş mövzuları gündəmə gətirdik. Bu dediklərimin həqiqət olduğunu 1989-1992-ci illər arasında dərc olunan qəzet və jurnallarını vərəqləyib “Gənclik”lə müqayisə etsəniz görərsiniz. “Gənclik” jurnalında ilk dəfə idi ki, arzularımı imkanlarım üst-üstə düşmüşdü və bunu yetəri qədər dəyərləndirə bildim. Və bu gün unudulmağa çalışılsa da, ya da “Gəncliyin” uğurlarını öz adlarına çıxmağa çalışanlar olsa da, bir gün əlahəzret zaman hər şeyi öz yerinə qoyacaq.

- Məmməd müəllim, xatirələrinizdə həyatınızda rolun olmuş müəllimlərinizdən sevgilə bəhs etmisiniz. Bu gün özünü də universitetdə dərslər deyirsiniz. Tələbələrinizlə ünsiyyətdə ən çox nəyə üstünlük verirsiniz? Onların tədris fənnini qavramasına yoxsa, müəllim-tələbə münasibətlərinə. Çünki tələbələr ömründə sizin də mütləq iziniz olacaq.

- Siz görək mənim necə bir müəllim olduğumu tələbələrimdən soruşaydınız. Ömrümün üçdəbirini müəllimliklə keçdi və deyə bilərəm ki, mənə bu şans verən taleyə borcluyam.

- İşğaldan azad edilmiş torpaqlarımıza gəlmək arzunuz varmı?

- Arzunuz varmı da sözdürmü? Ürəyimin başı da göynəyir. Şuşaya Vaqif günlərinə ilk səfər zamanı Azərbaycanı idim və gizlətmirəm içimdən o ilk dəstə-də mənim də adının ola biləcəyini düşünmüşdüm, buna bir baxımdan haqqım da vardı.

Şuşayla bağlı bir çox şeirlər yazmışdım, bunu unutmamağa çalışa bilənlər ola bilər. Amma axı söhbət “Vaqif” poeziya günlərindən gedirdi və Şuşaya gedib özlərini göstərməyə çalışanların çoxundan fərqli olaraq mən M.P.Vaqifin hələ 2003-cü ildə Türkiyə Milli Ehtiyatı Bakanlığının nəşriyyatında “Yaralı turna” adlı elmi şərhərlə bir cildliyini nəşr etdirmişdim. Və bu barədə Azərbaycan mətbuatında da xəbərlər verilmişdi, ən azı bu işimə görə mənim “Vaqif” poeziya günlərinə gedənlər arasında adım və yerim olmalıydı. Amma olsun, Vətən torpağına sifarişlə, siyahı ilə gedilməz ki, ilk imkan düşən kimi azad olunmuş Qarabağ torpaqlarına gedəcəyəm. Mən məğlub millətin, məğlub şairi kimi dünyadan köçməyəcəyəm. Allaha qurban olum, arzum gözümə qalmadı, müzəffər Azərbaycan Ordusu torpaqlarımızı işğaldan azad etdi və mən qalib millətin qalib oğlu kimi çox xoşbəxtəm.

Söhbətəldi: İlham Rəsulova 11.11 2021 “Yeni Azərbaycan”